

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Лилака Д. Д.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін
до Положення про загальноосвітній навчальний заклад»

У зв'язку з голосуванням проти ухвалення Рішення у цій справі з таким обґрунтуванням його резолютивної частини, згідно зі статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 56 Регламенту Конституційного Суду України ви-

кладаю окрему думку щодо підстав відповідності Конституції України оспорюваних суб'єктом права на конституційне подання — 52 народними депутатами України окремих положень правового акта Кабінету Міністрів України.

У Рішенні від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010 у справі № 1-11/2010 Конституційний Суд України визнав таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), пункт 24¹ та неконституційним абзац другий пункту 46 Положення про загальноосвітній навчальний заклад (далі — Положення), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964, в редакції Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033.

Згідно з пунктом 24¹ «у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі мовою навчання є українська мова. Поряд з українською мовою в навчально-виховному процесі в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин».

В ухваленому Рішенні Конституційний Суд України дійшов висновку, що пункт 24¹ Положення відтворює зміст частин першої, третьої статті 10, частини п'ятої статті 53 Конституції України (абзац другий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини). Такий висновок покладено в основу обґрунтування конституційності цього пункту Положення. На думку Конституційного Суду України, «...відтворення змісту норм Конституції та законів України у нормативно-правових актах уряду спрямоване на забезпечення реалізації відтворюваних норм...» (абзац третій підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення). Тобто відтворення є реалізацією відтворюваного.

Не заперечуючи конституційності пункту 24¹ Положення, вважаю, що це обґрунтування мало б базуватися на аналізі відповідних положень Основного Закону України.

Згідно з частиною другою статті 10 Конституції України обов'язком держави є забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Держава Україна здійснює свою діяльність і виконує свої обов'язки через органи державної влади, яка здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України).

Освіта є однією із сфер суспільного життя в Україні, в якій на вимогу частини другої статті 10 Основного Закону України державні органи повинні забезпечувати всебічний розвиток і всебічне функціонування української мови.

Повноваження у мовній сфері Конституція України закріпила за єдиним органом законодавчої влади — Верховною Радою України (стаття 75). Відповідно до Конституції України виключно законами України визначається порядок застосування мов, а прийняття законів належить до виключних повноважень Верховної Ради України (пункт 3 частини першої статті 85, пункту 4 частини першої статті 92).

До повноважень вищого органу у системі органів виконавчої влади — Кабінету Міністрів України (частина перша статті 113 Конституції України) належить забезпечення проведення політики у сфері освіти. В аспекті мови вказану політику

в цьому Рішенні Конституційний Суд України визначає як державну мовну політику у сфері освіти, суть якої, на його думку, відповідно до Законів України «Про мови в Українській РСР», «Про освіту», «Про загальну середню освіту» полягає у здійсненні навчальної і виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах українською мовою (абзац четвертий пункту 4 мотивувальної частини).

Відповідно до Конституції України Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується цією Конституцією і законами України та забезпечує їх виконання (частина третя статті 113, пункт 1 статті 116).

Виконуючи Конституцію і закони України щодо державної мови і забезпечуючи від імені держави її всебічний розвиток і всебічне функціонування у сфері освіти, Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (частина друга статті 10, пункт 3 статті 116, частина перша статті 117 Основного Закону України). Це означає, що прийняття Кабінетом Міністрів України нормативно-правових актів у сфері освіти з питань всебічного розвитку і функціонування державної мови відповідає його конституційним повноваженням.

Отже, Конституція України передбачає взаємодію законодавчої і виконавчої влади у здійсненні державної мовної політики у сфері освіти, кінцевим результатом якої є досягнення конституційних цілей і завдань, зокрема стабільності конституційного ладу. Визначення статусу української мови як державної є однією з основ конституційного ладу в Україні.

Слід звернути увагу, що стаття 10 Конституції України вимагає всебічного розвитку і функціонування української мови, а не її застосування (синонім — використання). Термін використання (застосування) міститься в частині третій статті 10 Основного Закону України і стосується російської, інших мов національних меншин, а в частині п'ятій цієї статті гарантується використання цих мов і встановлено, що їх застосування визначається законом. Аналогічна норма міститься в пункті 4 частини першої статті 92 Конституції України, відповідно до якої порядок застосування мов визначається виключно законами України. На мови національних меншин поширює свою дію стаття 11 Конституції України, згідно з якою держава сприяє розвитку мовної самобутності національних меншин України, і частина п'ята статті 53 Конституції України, згідно з якою громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Таку ж правову оцінку змісту частини третьої статті 10, статті 11, частини п'ятої статті 53 Конституції України дав Конституційний Суд України в Рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/1999 у справі про застосування української мови, зазначивши, що на вказаній «конституційно-правовій основі вирішується проблема щодо застосування мов національних меншин України» (абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини).

Аналіз вказаних норм Основного Закону України дає підстави для висновку, що законом повинен встановлюватися порядок застосування мов національних меншин та, можливо, мов міжнародного спілкування, вивченню яких держава сприяє (частина четверта статті 10 Конституції України).

Конституційне положення про статус української мови як державної і вимога про її функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України (частини перша, друга статті 10) виключає необхідність у законодавчому встановленні порядку її застосування.

Такий висновок узгоджується з правовими позиціями, які Конституційний Суд України сформулював у Рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/1999. Зокрема, Суд встановив, що під державною (офіційною) мовою, розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя, що відповідає державотворчій ролі української нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі (абзаци перший, другий, третій пункту 3 мотивувальної частини, абзац перший пункту 1 резолютивної частини). Тобто конституційне закріплення української мови як державної з правовим статусом обов'язкового засобу спілкування в усіх сферах суспільного життя є нічим іншим, як первісним унормуванням її застосування на рівні Основного Закону України. Інші закони України, правові акти Кабінету Міністрів України, що не суперечать зазначеним конституційним положенням, повинні сприйматися як такі, що спрямовані на забезпечення конституційного статусу української мови.

Гарантуючи вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин, Конституція України з метою реалізації зазначеного положення в частині третій статті 10 передбачила, що порядок використання (застосування) цих мов факультативно був визначений законом, а не, наприклад, самими національними меншинами чи навіть урядом або судовою владою.

Відтак, будь-які дії держави Україна в особі її органів законодавчої, виконавчої, судової влади, які спрямовані на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, в тому числі у сфері освіти, повинні розглядатися як такі, що вчинені на реалізацію вимог статті 10 Конституції України.

У зв'язку з цим вважаю, що Конституційний Суд України помилково визнав неконституційним положення абзацу другого пункту 46 Положення, згідно з яким «в робочий час у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі педагогічні працівники зобов'язані постійно застосовувати українську мову, а у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі з навчанням мовою національних меншин поряд з українською мовою — також мову, якою здійснюється навчально-виховний процес в цьому закладі». Це підтверджується висновком Конституційного Суду України, що міститься у Рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/1999, згідно з яким «положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну — українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, в роботі і в діловодстві тощо органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України» (абзац одинадцятий пункту 3 мотивувальної частини).